

STATENS JÄRNVÄGARS PUBLIKATIONER

UTREDNINGAR M. M. 1956 : 1

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

DET TEKNISKA UTFÖRANDET AV
SIGNALANLÄGGNINGAR VID
STATENS JÄRNVÄGAR

DEL I

SPÅRLEDNINGSTEKNIK

AVGIVET DEN 20 AUGUSTI 1956 AV

1944 ÅRS SIGNALKOMMITÉ

Innehållsförteckning

	Sid.
Skrivelse till Kungl. Järnvägsstyrelsen	7
Redogörelse för signalkommitténs uppdrag och arbetssätt	11
Rekommendationer för utförandet av spårledningar	13
1. Allmänna förutsättningar	13
2. Allmänna rekommendationer	14
3. Rekommendationer rörande spårledningar i signalsäkerhetsanläggningar på bangårdar	15
4. Rekommendationer rörande spårledningar i automatiska linjeblockanläggningar ..	16
5. Rekommendationer rörande spårledningar i automatiska vägskyddsanläggningar ..	17
Sammanfattande redogörelse för kommitténs spårledningsundersökningar	19
1. Inledning	19
2. Spårledningens principiella uppbyggnad	20
3. Spårledningens elektriska egenskaper	23
a) Spårledningens ledningskonstanter	23
b) Tågshunten	26
c) Isolationsmotstånd mellan räler och jord	28
d) Spårledningens beräkning	30
4. Spårledningsstörningar	35
a) Förändringar i spårledningens konstanter eller apparatutrustning	36
b) Störningsströmmar	37
α) Jordmagnetiska strömmar	39
β) Banströmmar	42
γ) Inkopplingsströmstötter från elektrolok	44
c) Kombinerade störningar	48
α) Växelströmsspårledningar	53
β) Kodspårledningar	55
γ) Enkelisolerade, ändmatade likströmsspårledningar	56
δ) Dubbelisolerade, ändmatade likströmsspårledningar	61
ϵ) Enkelisolerade, mittmatade likströmsspårledningar med permappolariserade reläer	64
ζ) Dubbelisolerade, mittmatade likströmsspårledningar med permappolariserade reläer	65
5. Olika spårledningstypers egenskaper och användbarhet	66
a) Signalsäkerhetsanläggningar	68
b) Vägskyddsanläggningar	70
6. Störningsskydd	72
a) Skydd i matningsutrustningarna	73
b) Skydd i spårreläutrustningarna	73

Bilagor	
Bil. 1. Undersökningar över störningar på spårledningar	75
1. Spårledningarnas principiella anordning och verkningsätt	75
2. Diskussion av strömarten för spårledningarna	78
3. Störningar i spårledningskretsen, förorsakade av den normala banströmmen	81
4. Störningar förorsakade vid inkoppling av lokomotivtransformatorn	87
5. Jordmagnetiska störningar och deras inverkan på spårledningarna	91
6. Samverkan av likströms- och växelströmsstörningar på en spårledning	96
7. Rällbrott vid enfasbanor	100
8. Störningar härrörande av läckströmmen mellan skensträngarna	114
Bil. 2. Undersökningar över storleken av den s. k. tågshunten vid av vagnar belagda spårledningar	120
1. Inledande översikt	120
2. Prov med likström vid Enköpings järnvägsstation den 14—15 mars 1946	122
3. Prov med likström vid Varbergs järnvägsstation den 24—25 april 1946	131
4. Prov med likström vid Kävlinge järnvägsstation den 15 maj 1946	137
5. Prov med likström vid Storumans järnvägsstation den 22—23 januari 1947	140
6. Prov med likström invid Hotings järnvägsstation den 26—27 februari 1947	142
7. Erfarenheter från Korrosionsnämndens långtidsförsök med omålade järnplåtar	145
8. Tågshuntmätningar med likström vid de danska statsbanorna	147
9. Prov med växelström vid Varbergs järnvägsstation den 14 december 1951 samt 24—25 januari 1952	148
10. Sammanfattning	152
Bil. 3. Inkopplingsströmstöten hos loktransformatorer och dess inverkan på därav berörda spårledningar samt på sugtransformatorernas dimensionering	155
1. Allmän översikt av problemet	155
2. Förutsättningar vid problemets behandling	156
3. Härledning av uttrycket för inkopplingsströmstöten	160
4. Behandling av ett konkret fall ($l' = 3$ km, $l'' = 1,5$ km)	162
5. Kontroll av egenskaperna vid uppträdande inkopplingsströmstötningar hos sugtransformatorer, utförda enligt bestämmelser av 1/8 1952	174
6. Sammanfattning och slutsatser	181
Bil. 4. Statisk frekvenstransformering och dess användning inom spårledningstekniken	186
1. Inledande översikt. Lämpliga värden på spårledningsfrekvensen	186
2. Frekvenstransformator för 50/100 p/s	188
3. Frekvenstransformator för 50/75 resp. 50/125 p/s	205
4. Den statistiska frekvenstransformatorns användning inom spårledningstekniken	211
5. Inverkan av variationer i primärspänningen på frekvenstransformatorernas driftegenskaper	226
Bil. 5. Vissa konstruktiva problem inom den elektriska spårledningstekniken	230
A. Tvåfasiga spårreläer av asynkronmotortyp (motorreläer)	230
1. Allmän orientering över spårledningsproblemen, särskilt vid elektrifierade banor	230
2. Olika typer av induktionsspårreläer samt deras för- och nackdelar	232
3. Konstruktiva förutsättningar vid motorreläets utformning	234
4. Utförda provreläer av trumtyp	236
5. Utförda fältförsök på det fyrpoliga trumreläet	240
6. Tvåfasparrelä av burrotortyp	249
7. Kontaktdonets utformning	259
8. Utväxlings- och lyftdon	266
9. Spårledningsutrustning med tvåfasigt burrotorrelä och med statistiska frekvenstransformatorer för 50/100 p/s som strömkälla	278
B. Kodföljande likströmsspårrelä	290
1. Generell beskrivning av utrustningen	290
2. Närmare behandling av teorien för kodsändarens skyddsutrustning och dess inverkan på kodsändarkontakternas driftsäkerhet	296
3. Det kodföljande reläet med tillbehör	302
4. Det kodföljande reläets egensvängningstal i strömlöst tillstånd	312
5. Reläets egensvängningstal i drift	313
6. Strömförloppet i relärotorn vid stillastående rotor	315
7. Inverkan av reläets svängningar på reläströmmens storlek	318
8. Kodtransformatorn	321
9. Det kodföljande reläets egenskaper vid påverkan av en banfrekvent störningsspänning	324
10. Sammanfattning av erfarenheterna från utförda prov	325
C. Elektromagnetiskt tidrelä med relativt lång falltid	328
1. Tidreläernas användning	328
2. Olika typer av tidreläer med lång falltid	329
3. De undersökta tidreläernas allmänna anordning	331
4. Inkopplingsförloppet hos ett tidrelä enligt fig. 1	333
5. Undersökta reläer	338
6. Inkopplingsförloppet för relä A 1 med $C = 12\ 000\ \mu\text{F}$	341
7. Inkopplingsförloppet för relä A 2 med $C = 12\ 000\ \mu\text{F}$	341
8. Inkopplingsförloppet för relä A 3 med $C = 12\ 000\ \mu\text{F}$	342
9. Inkopplingsförloppet för relä B med $C = 9\ 000\ \mu\text{F}$	343
10. Inkopplingsförloppet för relä C med $C = 6\ 500\ \mu\text{F}$	345
11. Lindningarnas dimensionering	345
12. Elektrolytkondensatorernas egenskaper	348
13. Alternativa kopplingsätt	350
14. Sammanfattning	352
D. Reaktorer med låg förlustfaktor och deras användning i resonanskretsar som störningsskydd	354
1. Översikt av de uppträdande störande växelspanningarna	354
2. Resonanskretsar som störningsskydd	355
3. Olika utföringsformer av de i resonanskretsarna ingående elementen	355
4. Reaktorns dimensionering	357
5. Tillämpningsexempel	362
6. Reaktorns luftgap	367
7. Sammanfattning	370
E. Växelströmsspårledningar med över likriktare matade spårreläer	371
1. Allmänt	371
2. Teoretisk behandling av den i fig. 1 visade kopplingen ($\lambda = 1$)	373
3. Teoretisk behandling av det generella fallet, λ mindre än 1	379
4. Kontrollräkning av reaktorernas godhetstal i exempel 2	382

5. Spänningar och strömmar vid spårets inmatningsända i exempel 2	384
6. Dimensionering av skyddskretsen L_0C_0 . Data på spårmatningstransformatorn	385
7. Inverkan av banfrekventa störningsspänningar på spårledningens skyddskretsar och på dess driftsäkerhet	387
F. Åtgärder mot jordmagnetiska störningar i <i>hela</i> likströmsspårledningar för automatiska vägsignalanläggningar	390
1. Problemets grunddrag	390
2. För spårledningarnas rätta funktion gynnsamma omständigheter vid en vägsignalanläggning	391
3. Olika anordningar att reducera jordströmmarnas störningsverkan	394
4. Provningsresultat med den i fig. 2 schematiskt visade kopplingen (med hjälprelä)	397
5. Provningsresultat med den i fig. 3 schematiskt visade kopplingen (utan hjälprelä)	406
6. Slutsatser ur proven	407
Bil. 6. Beräkning av jordmagnetiska störningsspänningar i spårledningar	409
1. Inledning	409
2. Beräkning av spänning och ström i en sammanhängande rälsträng av godtycklig längd	410
3. Beräkning av spänning och ström i en rälsträng, som är avbruten på mitten och oändligt lång på ömse sidor om avbrottsstället	414
4. Beräkning av jordmagnetiska störningsspänningar över spårreläet i en enkelisolerad, ändmatad spårledning	421
5. Beräkning av jordmagnetiska störningsspänningar i en dubbelisolerad, ändmatad spårledning	422
6. Beräkning av jordmagnetiska störningsspänningar i en dubbelisolerad, ändmatad spårledning vid rälbrott i båda rälsträngarna	429

Till Kungl. Järnvägsstyrelsen

Den 22 oktober 1943 beslöt järnvägsstyrelsen att tillsätta en delegation med uppgift att granska arbetsuppgifter och arbetsformer rörande signal- och säkerhetsväsendet inom SJ. Delegationen, som själv skulle utse sin sekreterare, bestämdes skola bestå av fyra personer. Dessa blevo distriktschefen E. Schütz, numera regeringsrådet Th. Thelander, byrådirektören T. Hård och signalingenjören F. Ekberg. Ordförandeskapet uppdrogs åt Schütz. Till sin sekreterare utvalde delegationen numera överingenjören Å. Karsberg.

Delegationen, som antog benämningen "SJ signaldelegation", föreslog i sitt den 30 juni 1944 avgivna betänkande bland annat, att en expertkommitté skulle tillsättas med uppgift att i tekniskt avseende studera signal- och säkerhetsväsendet vid SJ. Kommittén skulle därvid ägna speciellt intresse åt standardisering av signal- och säkerhetsanläggningar för små och medelstora stationer och av apparatkonstruktioner. Kommittén skulle dessutom om möjligt göra upp ett långsiktigt arbetsprogram för utbyggnad av signal- och säkerhetsanläggningar vid SJ. Beträffande kommitténs sammansättning framhöll delegationen, att i kommittén borde ingå representanter för signalteknisk och elektroteknisk sakkunskap inom SJ, för avancerad SJ utomstående elektroteknisk expertis samt för SJ trafikavdelning.

Den 24 november 1944 beslöt järnvägsstyrelsen att i enlighet med signaldelegationens förslag tillsätta en expertkommitté, vilken erhöi namnet "1944 års signalkommitté". Kommittén skulle verka väsentligen enligt signaldelegationens förslag. Den skulle dessutom ägna spårledningarna vid SJ vederbörlig uppmärksamhet. Till ordinarie ledamöter av kommittén kallades såsom representanter för signalteknisk och elektroteknisk sakkunskap inom SJ ovannämnda herrar Ekberg, Hård, Karsberg och Thelander samt numera avdelningsdirektören R. Edenius, såsom representant för SJ utomstående elektroteknisk sakkunskap professorn emeritus vid Kungl. Tekniska Högskolan E. Alm samt såsom representant för trafikavdelningen vid SJ överinspektören för säkerhetstjänsten F. Culmsee. Thelander utsågs till kommitténs ordförande och Karsberg till dess sekreterare. Till adjungerade ledamöter av kommittén kallades i januari 1945 numera byrådirektörerna O. Helmer och T. Lundberg.

I avseende på den ordinarie sammansättningen av kommittén ha till dags dato följande förändringar ägt rum.

Den 1 april 1946 inträdde nyutnämnde överinspektören för säkerhetstjänsten T. Smedberg i kommittén såsom ersättare för Culmsee, vilken dock, trots uppnådd pensionsålder, kvarstod som ledamot av kommittén intill den 15 november 1947. Vid

sistnämnda tidpunkt inträdde numera överinspektören B. Ulf i kommittén, i vilken han kvarstod till den 27 september 1950, då han på egen begäran lämnade densamma. Den 1 april 1951 utsågs numera signalingenjören B. Lejdström att vara ledamot av kommittén och att avlösa Karsberg såsom sekreterare. Den sistnämnde behöll likväl sitt ledamotskap. Den 15 juni 1953 slutligen ersattes Hård och Smedberg, som då hade avgått ur SJ tjänst, av sina efterträdare, ovannämnda herrar Lundberg och Ulf. Den sistnämnde återinträdde sålunda i kommittén.

För specialstudium av spårledningsproblemet fann kommittén det lämpligt att inrätta ett särskilt s. k. spårledningsutskott. Den 20 januari 1945 beslöt kommittén att till medlemmar av utskottet utse herrar Alm, Edenius, Helmer, Hård, Karsberg och Lundberg.

För särskild utredning av vissa andra frågor ha följande personer varit tillkallade, nämligen telegrafingenjören P. Parding och numera stationsinspektören E. H. Björklund för behandling av frågan om anordnande av spårledningar, automatisk tågvägsförregling och utfartssignaler på stationer, numera telegrafingenjören A. Petersén för diskussion av frågan om akustisk tågankomstsignalering, trafikinspektören A. Winberg för överläggningar rörande ställverks- och linjeblockeringsfrågor samt byrådirektören S. Svensson för matematisk behandling av spårledningsproblemet.

Kommittén har haft förmånen att få samarbeta icke blott med de nu nämnda experterna utan även med andra sakkunniga personer såväl inom som utom statsbaneföretaget. En uppräknning skulle föra alltför långt. Kommittén vill emellertid särskilt framhålla det synnerligen värdefulla bistånd, som lämnats av chefen för Kungl. Sjöfartsstyrelsens jordmagnetiska sektion, fil. dr N. Ambolt, liksom det utvecklingsfrämjande intresse, varmed kommitténs delvis mycket komplicerade undersökningar omfattats av representanter för ett antal svenska företag och institutioner såsom Svenska AB Gasaccumulator, Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget, AB Ecliptic, AB Elektrolux, L. M. Ericssons Signalbolag, Kungl. Tekniska Högskolan och Televerket. Kommittén står sålunda i tacksamhetsskuld till ett stort antal medarbetare, vilkas kunskaper, erfarenheter och tekniska resurser utgjort en ovärderlig tillgång.

Kommittén har hittills hållit 56 plenarsammanträden samt härutöver ett stort antal gruppsammanträden. Av plenarsammanträdena ha 10 förenats med studiebesök. Vid dessa ha signal- och säkerhetsanläggningar av skilda slag studerats såväl vid SJ som vid Stockholms Spårvägar, Roslagsbanan samt de norska och danska statsbanorna. Sommaren 1953 avlade dessutom herrar Thelander och Karsberg ett besök i Schweiz för att åt kommittén införskaffa uppgifter om bl. a. den därstädes bedrivna utvecklingen av reläfabrikation och av anordningar för automatiskt tågstopp, varvid Schweizerische Bundesbahnen, Integra AG i Wallisellen och Hasler AG i Bern besöktes. Även för de på detta sätt inhämtade upplysningarna känner sig kommittén stå i tacksamhetsskuld till vederbörande.

Föreliggande skrift, som utgör en första del av kommitténs betänkande, har ägnats åt det vittomfattande spårledningsproblemet. Orsaken till att kommittén skjutit detta

i förgrunden framgår av efterföljande redogörelse för kommitténs uppdrag. Det framgår även av denna redogörelse, att behandlingen av problemet blivit tidskrävande på grund av dess komplicerade natur, det delvis utforskade sammanhang, i vilket det måst infogas, samt tvånget att utarbeta och utprova nykonstruktioner.

Detta delbetänkande har ingående behandlats av kommittén in pleno. Det utgör ett samlat uttryck för den mening, åt vilken kommittén vid slutjusteringen velat giva enhälligt uttryck.

Delbetänkandet har i avseende på de tekniska bilagorna utarbetats dels och till övervägande delen av professor Alm, biträdd av ingenjörer på järnvägsstyrelsens elektrotekniska byrå, dels av herrar Lejdström och S. Svensson. Uppgiften att sammanställa utredningsresultaten har påvilat Karsberg, som därvid samarbetat med sistnämnda båda herrar. Karsberg har härvid bl. a. genomfört den analys av störningskombinationerna, varpå kommitténs slutliga ställningstagande grundats.

I ett planerat andra delbetänkande ämnar kommittén behandla frågor, samhörande dels med utförandet av säkerhetsanläggningar för små och medelstora bangårdar, dels — i den mån kommittén anser detta påkallat — med automatisk tågkontroll. Då kommittén, enligt förutsättningarna för dess tillkomst, skall fungera icke blott såsom ett tillfälligt utredningsorgan utan även som en rådgivande institution, är kommittén emellertid beredd att till behandling upptaga också andra säkerhetsfrågor, om och när en sådan ytterligare insats av kommittén skulle anses lämplig.

Stockholm den 20 augusti 1956.

Th. Thelander

Emil Alm R. Edenius F. Ekberg Olof Helmer

Åke Karsberg S. B. Lejdström T. Lundberg Bo Ulf